

Verneverdig statskirke?

Der er intet nytt under solen, som skrevet står. Hver gang kirkeordningsdebatten i Norge nærmer seg det punkt hvor det kan tenkes å bli alvor av en endring i det rettslige forhold mellom stat og kirke, vekkes trangen til å bevare status quo. Det kan synes som en slags lovmessighet: Når spørsmålet ikke står på den politiske dagsorden, viser meningsmålingene lav oppslutning om statskirkeordningen. Når det kommer på dagsorden, har tvilen en tendens til å komme «tiltalte» til gode.

Mot den bakgrunn kan en saktens forstå de kirkepolitikere som i dagens situasjon ivrer for en folkeavstemning i sakens anledning. All erfaring – og all forskning – viser at folkeavstemninger tenderer til å styrke oppslutningen om det alternativ som antas å medføre minst forandring. Uavhengig av hvilken sak det dreier seg om, vil den part som forfekter status quo, ha fordelene av å kunne spille på det alltid nærværende «vi vet hva vi har, men ikke hva vi får»-instinktet. Det er ingen liten fordel.

Det som gjør tanken om folkeavstemning enda mer tiltrekkende for statskirkens forsvarere, er at det eneste alternativ det er mulig å be folk ta stilling til, i realiteten er for eller imot status quo. Andre problemstillinger lar seg knapt presentere i det format en folkeavstemning forutsetter.

Samtidig er det lett å se at saken forstørrer alle de svakheter som hefter ved folkeavstemning som ledd i beslutningsprosesser innenfor en styreform som legger alt beslutningsansvar til det folkevalgte parlament og ikke har en eneste grunnlovsbestemmelse om bruk av folkeavstemninger. Senterpartiets talsperson i kirkesaker, som ved siden av tidligere Oslobiskop Gunnar Stålsett er den som sterkest har tatt til orde for en rådgivende folkeavstemning, har samtidig vært påpasselig med å understreke at partiet slett ikke vil føle seg forpliktet til å følge rådet dersom utfallet skulle bli et annet enn det partiet ønsker seg.

At alle landets stemmeberettigede må ha adgang til å delta ved en eventuell folkeavstemning, gir seg formodentlig av seg selv. Men hvor stor måtte valgdeltagelsen være for at utfallet skulle tillegges vekt? Og vil ikke en tilstrekkelig høy deltagelse kreve at man lykkes i å skape en heftig polarisering ved bruk av virkemidler som er egnet for akkurat det formålet? Er det – i en

sak som bl.a. berører grunnleggende spørsmål knyttet til religionsfrihet og mindretallsrettigheter – ønskelig å mobilisere flertallsmakt på det viset?

I en forenklet og forgrovet statskirkedebatt vil den alvorligste feilkilden erfaringsmessig være tvetydigheten i selve statskirkebegrepet. I norsk dagligtale er «statskirken» ganske enkelt et navn på Den norske kirke, som igjen er et navn på tingenes tilstand på det religiøse område. Den som leter etter honnørord for samme sak, vil som regel lande på «en åpen og inkluderende folkekirke». Om hele denne assosiasjonsrikdommen knyttes til stikkordet «statskirken», blir det skjebnesvangre dimensjoner over det å avskaffe statskirken.

Nå er det ingen av de forslag som er sendt ut på høring etter Gjønnesutvalgets innstilling som tar sikte på å avskaffe Den norske kirke som en åpen og inkluderende folkekirke. Bare for den som er overbevist om at Den norske kirkes fremtid henger på det statlige (kongelige) kirkestyre, følger det at en avvikling av dette kirkestyre innebærer en avvikling av Den norske kirke som folkekirke.

Det spørsmål Stortinget i sin tur skal ta standpunkt til, er langt mer begrenset. Det dreier seg om Grunnlovens rammeverk rundt forholdet mellom stat og kirke. Den norske kirke bestod lenge før det rammeverket ble til, og det er grunn til å anta at den vil fortsette å bestå lenge etter at det måtte bli demontert. Å forsøke å få folk til å tro noe annet er i beste fall en kirkepolitisk risikosport.

Statsrettslig vurdert er tanken om en statsreligion og Kongen som felles overhode for kirke og stat – med den praktiske konsekvens at mer enn halvdel av regjeringens medlemmer til enhver tid må ha én bestemt form for kirketilhørighet – en levning fra eneveldets statsforståelse som vanskelig lar seg forlike med dagens forståelse av det norske folkestyre. Kirkerettslig vurdert lar en evangelisk-luthersk statsreligion seg enda vanskeligere forlike med en reflektert økumenisk orientert kirkeforståelse.

Den tidligere Oslobiskop har sikkert rett når han med henvisning til sitt mangeårige virke som generalsekretær i Det lutherske verdensforbund minner om at Den norske kirke kan glede seg over høy anseelse innenfor internasjonalt kirkeliv. Men han er på villspor når han bokfører denne erfaringsbaserte erkjennelse på statskirkens konto og trekker kirkepolitiske vekslers på den kontoen i debatten om Den norske kirkes fremtidige ordning.

Mener Gunnar Stålsett for ramme alvor at det innenfor dagens – eller morgendagens – verdensvide kirke er slik at kunnskapen om at norske biskoper er utnevnt av Kongen i statsråd, gir dem en troverdighet de ellers ikke ville ha hatt?